

KNJIŽNIČARSKI STUDIJI U HRVATSKOJ

Aleksandra Horvat
Katedra za bibliotekarstvo
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
ahorvat@ffzg.hr

Uvod

Ulazak visokoškolskih ustanova u Hrvatskoj u Europski visokoškolski prostor počeo je 2001. godine, s potpisivanjem Bolonjske deklaracije.¹ Vjerojatno je malotko u tom trenutku mogao predvidjeti opseg i radikalnost promjena koje će doživjeti akademska zajednica. Iako je hrvatsko sveučilište u posljednjih pedesetak godina doživjelo niz periodičkih reformi, prihvaćanih s oduševljenjem, skepsom ili čak otporom, nijedna se ne može mjeriti s utjecajem što će ga na sadržaj nastavnih programa, način izvođenja nastave, odnos studenata i nastavnika pa i na sam ustroj visokoškolskih ustanova, imati uvođenje bolonjskog procesa. Taj je proces i na međunarodnoj razini još u nastajanju pa se ministri prosvjete zemalja potpisnica svake dvije godine redovito sastaju u raznim europskim gradovima i dogovaraju o pojedinim fazama procesa. Na jednom takvom sastanku, održanom u Pragu 2001. godine, prvi je put uz sveučilišta vezan koncept cjeloživotnog učenja shvaćenog kao niz različitih oblika učenja koje pojedinac stječe tijekom života.² Taj će koncept u Hrvatskoj izazvati burne rasprave i nedoumicu, jer su ga neki krugovi u prvi čas protumačili kao obrazovanje za odrasle. U trenutku kad nastaje ovaj rad, u nas se još uvijek razgovara o sadržaju Zakona o cjeloživotnom učenju, a strategija usvajanja i izvođenja cjeloživotnog učenja nije još do kraja utvrđena.

Čjeloživotno učenje u Europi se definira kao učenje tijekom života sa svrhom poboljšanja znanja, vještina i/ili kvalifikacija iz osobnih, društvenih i/ili stručnih razloga.³ Uspostavljena je, dakle, razlika prema stalnom stručnom usavršavanju, koje se odvija nakon završenog početnog obrazovanja, ili nakon ulaska u radni proces. Stalno stručno obrazovanje i usavršavanje ima za svrhu poboljšanje ili osuvremenjivanje znanja i vještina ili, pak, usvajanje novih znanja potrebnih za prekvalifikaciju ili novo radno mjesto. Obično se u taj dio obrazovanja uključuje i nastavak obrazovanja radi osobnog ili stručnog razvitka pojedinca.⁴ Jasna je, dakle, tendencija da se različiti oblici učenja tijekom cijeloga života pojedinaca objedine pod pojmom cjeloživotnog učenja te da se ti oblici povežu i promatraju kao cjelina. U radnom dokumentu nazvanom *Prema europskom kvalifikacijskom okviru za cjeloživotno učenje*, koji je izradila Komisija europskih zajednica 2005, razlikuju se još i formalno i neformalno učenje. Formalno se učenje odvija u organiziranoj i ustrojenoj sredini, u školi ili nekom središtu za organiziranu poduku ili, pak, na poslu, a sam proces

učenja završava uručenjem svjedodžbe bilo koje vrste. Za tu je vrstu učenja važna namjera – učenik se svjesno priključuje procesu učenja, koji je i formalno označen kao učenje. Neformalno učenje, pak, nije nužno označeno kao učenje, ali ima neke elemente usvajanja znanja. Ono obično ne završava dobivanjem svjedodžbe, ali može znatno pridonijeti povećanju znanja i poboljšanju vještina pojedinaca. Neformalno se učenje razlikuje i odnosom pojedinca prema usvajanju znanja. Katkad postoji svjesna namjera pojedinca da uči, a katkad on usvaja novo znanje, ali to ne doživljava kao učenje.⁵

Cjeloživotno učenje i knjižnice

Ideja o cjeloživotnom učenju svakako nije posve nova. Misao o trajnom učenju tijekom života, učenju koje pojedincu nije nametnuto, već ga on svjesno i svojevrijedno bira kako bi ispunio vlastite potrebe i želje, izrasla je u političkim raspravama šezdesetih godina 20. stoljeća. Zanimanje za nju obnovljeno je devedesetih, a razlozi su praktične naravi, ili riječima bivšega predsjednika Europske komisije Jacquesa Delors, nesklad između potražnje i ponude na europskom tržištu rada, koji se može ukloniti uspostavljanjem fleksibilnijih i raznovrsnijih obrazovnih programa, olakšavanjem prelaska između pojedinih razina školovanja odnosno između obrazovnog i radnog sektora.⁶ Među prijeko potrebnim vještinama za europsko tržište rada ističu se kao osnovne znanje stranih jezika i poduzetništva, poznavanje informacijske i komunikacijske tehnologije i kulture tehnologije te društvene vještine.)

IFLA-ina Sekcija za narodne knjižnice, predočila je na godišnjoj konferenciji u Berlinu 2003. godine izvještaj pod naslovom *Uloga knjižnica u cjeloživotnom učenju*.⁷ Sastavljači izvještaja pozivaju se u uvodu na tzv. Hamburšku deklaraciju, koju je još 1997. na sastanku u Hamburgu usvojio UNESCO, a u kojoj se govori da bi knjižnice, muzeji i druge baštinske ustanove trebali postati središta za učenje, koja međusobno surađuju i sudjeluju u cjeloživotnom učenju građana. IFLA se, dakako, može pozvati i na svoj još raniji *Manifest za narodne knjižnice*, u kojemu se narodnoj knjižnici povjerava stvaranje osnovnih uvjeta koji će omogućiti sudjelovanje građana u cjeloživotnom učenju.⁸

U izvještaju se dalje kaže da koncepcija cjeloživotnog učenja briše dosadašnje granice između pojedinih društvenih sektora, poput obrazovanja, tržišta, privrede itd. i traži stvaranje cjelovite političke strategije, odnosno sudjelovanje svih tih sektora u zajedničkoj politici prema obrazovanju.) Knjižnice se vide kao naravni partneri obrazovnih ustanova i kao mjesna čvorišta u mreži različitih oblika formalnog i neformalnog obrazovanja koja se stvara u nekom području. One to mogu biti zbog bogatih obrazovnih i informacijskih izvora i građe koje posjeduju ili koje mogu učiniti dostupnim te zbog osoblja koje može pomoći građanima da nauče koristiti građu i izvore, usmjeravajući ih i birajući za njih one vrednije i za određenu svrhu primjerenije. Knjižnice djeluju u sredini čiju tradiciju, povijest, umjetnost i kulturu dobro poznaju. Stoga su izvrsna mjesta za razvijanje kulture cjeloživotnog učenja i u njima se lako

može stvoriti atmosfera u kojoj se i "najstidljivija osoba neće skanjivati tražiti obavijest".⁹ No zanimljivo je i da se u izvještaju ističe kako se ne zna dovoljno kakav bi morao biti današnji knjižničar, koji mora organizirati primjerene nove službe i usluge. Zbog uloge koja mu je namijenjena u podučavanju, jasno je da mora steći znanja iz pedagogije i didaktike, vladati tehnikama pretraživanja i korištenja informacijske i komunikacijske tehnologije, ali i poznavati kulturu i tradiciju svojega mjesta koju treba primjereno predstaviti na jeziku ili jezicima koji se govore u toj sredini. Novoj je ulozi knjižnica potrebno prilagoditi i prostor, koji bi morao biti uređen i opremljen tako da potiče i omogućuje učenje.

U IFLA-inu se izvještaju, dakle, jasno ističe potreba jačanja obrazovne uloge knjižnica, što od knjižničara zahtijeva i stjecanje novih odgovarajućih znanja i vještina.

Priznavanje stručnih kvalifikacija

Europsko tržište rada traži, dakle, primjereniji i fleksibilniji obrazovni sustav, koji se uvodi bolonjskom reformom. Pokretljivost studenata i nastavnika, predviđena reformom, samo je uvod u kasniju pokretljivost radne snage pa se u zemljama Europske unije nastoje ukloniti moguće prepreke slobodnom kretanju stanovništva. Važan uvjet za ostvarenje mogućnosti zapošljavanja jest priznavanje stručnih kvalifikacija bez obzira na to u kojoj su zemlji članici stečene. Direktivu Europskoga parlamenta i Vijeća o priznavanju stručnih kvalifikacija, dokument sastavljen 2005, moraju uvažiti i pojedini nacionalni zakoni.¹⁰ Odnosi se na priznavanje diploma, svjedodžbi i drugih službenih dokumenata o stečenim kvalifikacijama. Direktiva rabi naziv *regulirana profesija* za stručnu djelatnost koju mogu obavljati samo osobe koje su stekle specifične stručne kvalifikacije i čije je stjecanje uređeno izravno ili neizravno pravnim ili administrativnim odredbama. Zemlje članice Unije mogu samostalno odlučivati o stručnim kvalifikacijama potrebnim za obavljanje neke stručne djelatnosti, kao što su samostalne i u odlučivanju o sadržaju i organizaciji obrazovnog sustava i sustava stručnog usavršavanja na svojem teritoriju. No, osobi koja je stekla stručne kvalifikacije za obavljanje regulirane profesije u nekoj drugoj zemlji članici, mora se dopustiti obavljanje profesije pod uvjetima jednakim onima koji se traže od vlastitih državljana. Ipak, ako postoje razlike u školovanju, npr. ako stručno školovanje u zemlji iz koje osoba dolazi traje godinu kraće od onoga u zemlji u kojoj traži posao, ili ako se razlikuje opsegom stručnih sadržaja, mogu se odrediti i neke razlike koje osoba mora nadoknaditi da bi se mogla početi baviti strukom. U čl. 15. Direktive govori se o tzv. *zajedničkoj platformi*, skupu kriterija za stručne kvalifikacije koji kompenziraju razlike u naobrazbi stečenoj u pojedinim zemljama članicama. Dogovor o zajedničkoj platformi među zemljama članicama olakšava međusobno priznavanje stručnih kvalifikacija i može otkloniti potrebu za nadoknadom razlika. Zajednička platforma, dakako, podrazumijeva da postoji konsenzus stručnjaka o osnovnim znanjima i vještinama kojima pripadnik struke mora vladati.

Knjižničarska je struka u mnogim zemljama regulirana, ali nipošto ne i u svima. Usto, čak i kad postoje zakonske odredbe koje propisuju stručno školovanje, kao što je to npr. u Hrvatskoj, ne poštuju se uvijek. Zajednička platforma također pretpostavlja da barem postoji dogovor o nazivu struke. Sudeći po različitim obrazovnim programima koji se danas organiziraju u Hrvatskoj, knjižničarska struka u nas nije posve sigurna ni u svoje ime.

Knjižničarski studiji u Hrvatskoj

Poznato je da se knjižničarski studiji izvode na trima sveučilištima u Hrvatskoj i to u Zagrebu od 1976. godine, Osijeku od 1998. i Zadru od 2003. Među studijima postoje znatne razlike u nazivu koji se stječe u diplomi, u sadržajima pa čak i u trajanju studija.

Sveučilište u Zagrebu od šk. god. 2005/2006. organizira i izvodi preddiplomski studij informacijskih znanosti koji traje tri godine i čijim se završavanjem stječe naziv prvostupnika informacijskih znanosti. Nakon tri godine studija studenti će moći upisati dvogodišnji diplomski studij i steći naziv magistra informacijskih znanosti. Prvi će se studenti na diplomski studij upisati tek šk. god. 2008/2009. Očekuje se da će diplomski studij u trajanju od dvije godine moći upisati i studenti koji su završili neki drugi preddiplomski studij.

Studenti koji još uvijek studiraju prema predbolonjskom programu završavaju četverogodišnji studij informatologije smjer bibliotekarstvo. Studenti bilo kojega četverogodišnjega sveučilišnog studija mogli su do 2006. godine upisati i dvogodišnji dodatni studij bibliotekarstva. Za dobivanje zvanja diplomiranog knjižničara na tom studiju preduvjet je bila diploma osnovnog studija.¹¹

Sveučilište u Osijeku organizira trogodišnji preddiplomski studij informatologije za prvostupnike informatologije. Studenti mogu upisati i dvogodišnji magistarski studij, kojim se stječe naziv magistra knjižničarstva ili magistra nakladništva i knjižarstva.¹²

Sveučilište u Zadru organizira preddiplomski studij za prvostupnika knjižničarstva i diplomski studij za magistra informatologije s naznakom struke, koja može biti knjižničarstvo ili nakladništvo i knjižarstvo.¹³

Analiza razlika u sadržajima programa uzela bi previše mjesta i strogo uzevši ne pripada u okvir ovoga rada. Usto, razlike u sadržaju su dopustive, uz uvjet da postojeći studiji sadrže barem minimalnu jednaku knjižničarsku jezgru. Ipak, trebalo bi se osvrnuti na razlike u trajanju studija, koje bi mogle postati ozbiljnom preprekom završenom studentu koji se želi zaposliti kao knjižničar u nekoj zemlji Europske unije. Sva tri hrvatska sveučilišta organiziraju stalno ili povremeno i studij za izvanredne studente knjižničarstva. Taj bi studij trebao trajati dvije godine, kao i redoviti dodatni studij, no u praksi se vrijeme studiranja često skraćuje, bilo tako da se studentu omogući da upiše više predmeta u semestru i da odmah polaže ispite ili tako da mu se priznaju kolegiji položeni na studiju neke druge struke kao dio knjižničarskog programa.

Izvanredni bi, pak, studij trebao biti jednak redovitom, ali bi studentu trebalo dopustiti da studira tempom koji sam odabere. U tom smislu izvanredni studij će vjerojatno u budućnosti trajati dulje od redovitoga, a ne kraće kao dosad.

Praksa priznavanja bodova stečenih na drugom studiju otvara, pak, drugo važno pitanje: treba li odustati od dosadašnjeg zahtjeva da knjižničar uz studij knjižničarstva ima diplomu i neke druge struke? Odgovor bi sigurno trebala dati struka, ali ona o tome, kao ni o drugim važnim pitanjima vezanim uz školovanje i osposobljenost knjižničara, npr. utvrđivanju stručnih kompetencija, nije još počela razgovarati.

Zaključak

Posve je sigurno da je reforma sveučilišne nastave u skladu s bolonjskim procesom potaknula sveučilišnu zajednicu na uvođenje mnogih promjena. Očekuje se da će te promjene uključiti osuvremenjivanje studijskih programa i bolje pripremiti studente za struku u koju ulaze. Za knjižničarsku struku reforma najavljuje potrebu preispitivanja osnovnih postulata, npr. naziva struke ili opsega i sadržaja stručne jezgre. Posve je sigurno da se struku teško može zvati *informacijska znanost*, jer bismo onda morali u knjižnicama zapošljavati znanstvenike, no možda bi se mogla zvati informatologijom, naravno, ako svi na to pristanemo. No prije no što dademo pristanak, trebalo bi barem utvrditi što se sve krije pod tim nazivom. Mogli bismo se, naime, naći pod istim krovom s još dvije ili tri discipline. Time, dakako, otvaramo iduće pitanje: što konstituira struku?

Možda bismo o tome više znali da je u Hrvatskoj ikad dogovoreno što čini stručnu jezgru. Pomoć pri utvrđivanju predmeta jezgre mogao bi biti prijedlog zajedničkoga europskog kurikuluma, koji je nedavno izradio EUCLID.¹⁴

Mogli bismo pitati i, na primjer, želi li knjižničarska struka u Hrvatskoj ostati reguliranom strukom u smislu spomenute Europske direktive o priznavanju stručnih kvalifikacija. Ako želi, kako ćemo oblikovati odgovarajući zakonski članak? Hoćemo li reći da u knjižnicama rade informatolozi? Ili možda ipak informacijski znanstvenici? I kako će potencijalni poslodavac otkrivati knjižničarske predmete skrivene ispod naziva studija koji ne spominju riječ knjižničar?

U ovom času strukovno društvo ne može utjecati na oblikovanje stručnih programa. Sveučilišta su autonomna i sama odlučuju o svojim programima. Dakako, svaki prijedlog programa mora proći stručnu recenziju i mora ga odobriti Nacionalno vijeće za visoku naobrazbu. Dosad su svi spomenuti programi dobili dopusnice. Moramo li uistinu (do)čekati prve magistre struke, ili bolje, struka, da kao stručna zajednica počnemo razgovarati od samoga početka: o nazivu struke, o kompetencijama, o knjižničarskoj jezgri, odnosu prema srodnim disciplinama poput arhivistike ili muzeologije? Hrvatska knjižničarska zajednica morala bi naći snage i volje da makar i neformalno, ako su već formalni putovi zatvoreni, razgovara o svojoj budućnosti.

Bilješke

- ¹ Bologna declaration. Na: <http://europa.eu.int/comm/education/policies/educ/bologna/bologna.pdf> (12. 9. 2004.)
- ² Towards the European higher education area : communiqué of the meeting of European ministers in charge of higher education in Prague on May 19th 2001. Na: <http://www.bologna-berlin2003.de/en/basic/haupt.htm> (12. 9. 2004.)
- ³ Towards a European qualifications framework for lifelong learning : Commission of the European Communities Working Document, 2005. SEC(2005) 957. Str. 46.
- ⁴ Isto, str. 45.
- ⁵ Isto, str. 46.
- ⁶ Citirano prema: The role of public libraries in lifelong learning : a project under the Section of Public Libraries, IFLA. Na: <http://www.ifla.org/VII/s8/proj/rolepublib.htm> (27. 3. 2007.)
- ⁷ The role of libraries in lifelong learning : final report of the IFLA project under the Section for Public Libraries. Na: <http://www.ifla.org/VII/s8/proj/Lifelong-LearningReport.pdf> (27. 3. 2007.)
- ⁸ UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice 1994. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 37(1994), str. 251-254.
- ⁹ The role of libraries in lifelong learning, 2004.
- ¹⁰ Directive 2005/36/EC of the European Parliament and of the Council on the recognition of professional qualifications.
- ¹¹ Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za informacijske znanosti. Na: <http://www.ffzg.hr/infoz/> (27. 3. 2007.)
- ¹² Podaci o studiju navode se prema podacima na mrežnoj stranici Filozofskog fakulteta u Osijeku: <http://www.ffos.hr> (4. 12. 2005.)
- ¹³ Plan i program studija u polju informacijskih znanosti za Sveučilište u Zadru, svibanj 2005. Na: <http://www.unizd.hr/knjiznicarstvo/> (4. 12. 2005.)
- ¹⁴ European Curriculum Reflections on Library and Information Science Education. Copenhagen : The Royal School of Library and Information Science, 2005.

LIBRARY EDUCATION IN CROATIA

Summary

The impact of the Bologna process on the university education of librarians in Croatia is described. Differences in the duration and subject content of the programmes delivered by three universities in the country have been identified, but they are considered to be less harmful than difference in the names given to the profession in those programmes. The author's opinion is that variety of names will make it more difficult to regulate the profession and will probably cause confusion among employers.